

МУЗИЧНО-ТЕОРЕТИЧНА ПІДГОТОВКА У ФОРМУВАННІ ТВОРЧОЇ САМОСТІЙНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Новосадова С. А.

У статті окреслено потенційні можливості музично-теоретичної підготовки майбутнього вчителя музики у формуванні його творчої самостійності.

Ключові слова: музично-теоретичні дисципліни, музично-теоретична підготовка, творча самостійність.

В статье очерчены потенциальные возможности музыкально-теоретической подготовки будущего учителя музыки в формировании его творческой самостоятельности.

Ключевые слова: музыкально-теоретические дисциплины, музыкально-теоретическая подготовка, творческая самостоятельность.

The article outlines potential possibilities of musical-theoretical education of future music teachers for the formation of their creative independence.

Key words: musical-theoretical disciplines, musical-theoretical education, creative independence.

Постановка проблеми. Професійна підготовка майбутнього вчителя музики передбачає володіння комплексом спеціальних знань, практичних умінь та навичок, які мають безпосередній вплив на формування та розвиток його активності, свідомості та стимулюють до творчої самостійності. Педагоги-музиканти та вчені-музиканти визнають, що основу означеної підготовки становлять предмети музично-теоретичного циклу, які розвивають розумові (мислення, пам'ять, музичний слух, допитливість та ін.) та художні якості (художній смак, сприйняття, фантазію, уяву, відчуття композиційної довершеності мистецьких творів та ін.) особистості.

Вчитель-музикант – це професія, в якій поєднуються практика та творче начало. І тому теоретична підготовка майбутнього вчителя музики допомагає виробити творчі уміння, розвиває музично-аналітичну уяву, мислення, формує практичні фахові навички.

Аналіз джерельної бази показав, що статус музично-теоретичних дисциплін у процесі розвитку музичної освіти помітно змінювався. Із предметів, які виконували лише допоміжну роль і безпосередньо були підпорядковані завданню практичного оволодіння ремеслом, вони стали предметами, що виховують музичний слух, дають теоретичну підготовку, стимулюють практичну творчу діяльність, розвивають музичне мислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні ідеї щодо застосування комплексного підходу до музично-теоретичної підготовки у системі музичної освіти представлені в дослідженнях Г. Баранової, Г. Гарбар, І. Малашевської, Н. Миронової, В. Фоміна та ін.

Формулювання цілей статті. Розкрити потенційні можливості теоретичних дисциплін у професійній підготовці майбутнього вчителя музики.

Виклад основного матеріалу. Термін "теоретичні науки" виник ще в епоху античності. Аристотель визначив їх як науки споглядальні, оскільки вони дають початок знанням, визначають їх причину і тому погоджені з філософією. Філософ визнає основою теоретичних наук знання, яке особистість вишукує не заради практичної цілі. Знання, за Аристотелем, є умовою і основою "наук практичних". Теоретичні науки обумовлюють правильне керівництво практичною діяльністю. В свою чергу, правильно керована практична діяльність – це умова творчості [3, с. 314].

Як пише у своєму дослідженні О. Я. Ростовський, відомий учений середньовіччя Бацій доводив, що музична теорія вища за практику, адже тільки той музикант, хто досягає сутності музики розумом. Ця думка була поширена серед інших теоретиків, які також вважали, що "... істинний музикант той, хто володіє музичною теорією, а не той, хто володіє мистецтвом співу чи гри на музичних інструментах. Той, хто не знає музичної теорії, не може називатися музикантом" [15, с. 52].

Музичні теоретики середньовіччя намагалися наблизити музичну теорію до художньої практики. Сутність теоретичних трактатів тогочасних авторів полягає в їх практичному потенціалі. Італійський вчений, педагог і теоретик Гвідо із Арrezzo прагнув створити таку методику навчання, яка сприяла б формуванню самостійності навчання.

Починаючи з епохи Відродження, музично-теоретична підготовка була спрямована на поєднання теорії, практики та розвитку музичного слуху. Значно зростає роль сольфеджіо як головного засобу даного феномену. Теоретик та композитор Джозеффо Царліно визначає, що музичний слух та слухове сприймання є пріоритетом музичної діяльності. Я. Коменський вбачав зміст музичних занять у вивченні

основ теорії музики та сольфеджіо. Таку ж думку відстоював Ж.-Ж. Руссо. Він вважав за необхідне усвідомлення основних положень теорії музики та розвиток музичного слуху.

Е. Жак-Далькроз визнає, що основу професійного навчання становлять теоретичні предмети, а саме сольфеджіо та музична грамота. На його думку, сольфеджіо розвиває слух до абсолютного, а музичну грамоту Е. Жак-Далькроз тлумачить таким чином: "Бачити те, що чуєш, чути те, що бачиш" [16, с. 8]. Навички вільного музикування та творчу фантазію пропонує розвивати на основі метроритмічних, мелодико-гармонічних та поліфонічних елементів.

Б. Асаф'єв вбачає головне завдання музичної підготовки в розвитку звукових (слухових) навичок, "які допомагають вільно орієнтуватися в чисто музичній природі слухових образів (ритм, темп, тембр), і в емоційному змісті їх, і в символіці вираження і зображення (звукозапис)" [17, с. 60]. Всі ці завдання допомагають виконувати предмети музично-теоретичного циклу. Він акцентує увагу на необхідності слухового розвитку, який одночасно є розвитком музичного мислення, тобто "уміння оперувати музичним матеріалом, знаходити схожість та різницю, аналізувати та синтезувати, встановлювати взаємозв'язки" [17, с. 60].

Б. Яворський, продовжуючи думки своїх попередників, визнає, що музично-теоретичні знання є необхідною передумовою в накопиченні вражень, знань та умінь. Музична грамота є природно необхідною ланкою, яка пов'язує в єдине ціле всі складові частини: слухання музики, теоретичний аналіз, спів, теоретико-аналітичний підхід до музики [15].

У літературі зустрічаються і досить суперечливі думки щодо значення теоретичних дисциплін у підготовці музиканта. Так, А. Рубінштейн звертає увагу на їх даремність, оскільки вважав непотрібними теоретичні відомості для практики. Музикант висловлював неприховане засудження схоластики та формалістики даного курсу [4, с. 185].

На сучасному етапі значення музично-теоретичної підготовки значно зросло. Дослідники вважають, що дисципліни музично-теоретичного циклу перетворилися на важливий засіб становлення музичного сприймання та свідомості, є активно-творчим відображенням практики, формування світогляду, в рамках даних дисциплін відбувається синтез необхідних компонентів фахової підготовки майбутнього вчителя музики, формування його творчої самостійності.

Л. Арчажникова визначає музично-теоретичну підготовку майбутнього фахівця як таку, що дозволяє глибше розуміти явища музичного мистецтва, основні закономірності теорії та історії музики. Всі ці знання необхідні для проведення уроків, організації позакласної та просвітницької діяльності [2, с. 62].

Слушну думку знаходимо у працях Г. Ципіна, який розглядає теоретичну підготовку майбутнього фахівця-музиканта як першочергову і зауважує, що перш за все необхідно оволодіти музичною мовою, а також відповідними уміньми та відповідними навичками музичної діяльності, розвивати весь комплекс музично-мисленнєвих операцій [12, с. 230–259].

На особливу увагу заслуговують міркування А. Островського, який тлумачить теоретичні предмети як самодостатні дисципліни і вважає їх науковим обґрунтуванням творчої практики. Автор наголошує, що предмети даного циклу уможливають орієнтацію в особливостях музики, її виражальних засобах і сприяють більш повному усвідомленню музичних явищ. Тому, переконаний вчений, музично-теоретична освіта повинна бути тісно пов'язана з фахом [11, с. 6].

О. Давидова пояснює ключову роль музично-теоретичного циклу "у формуванні професійного мислення та свідомості музиканта, його винятково інформаційну насиченість". У рамках цього циклу відбувається наукове та практичне оволодіння закономірностями музичної мови та розвиток музичного мислення [6, с. 5].

Ф. Арзаманов зазначає, що при теоретичній підготовці відбувається "паралелізм двох видів діяльності – науково-логічної та художньо-образної". Він розуміє теорію як граматику, яка необхідна при виконанні та сприйманні художнього твору. Теоретична підготовка розширює світогляд, оскільки студент ознайомлюється з різними категоріями композиційних структур музичних творів, музичними жанрами, суспільно-історичним шляхом розвитку музики [1, с. 3–16].

Ми погоджуємося з поглядами І. Пяковського, який вбачає в теоретичній підготовці не лише засвоєння певних знань, умінь та практичних навичок, але й якісне їх осмислення. Причому найголовніша мета її полягає в прагненні до інтенсифікації самостійної діяльності студентів, до збудження їх дослідницького хисту [13, с. 21–35].

М. Дяченко визнає, що предмети музично-теоретичного циклу формують такі уміньми та навички, які "потребують реактивності слухового аналізатора, наявності миттєвого зворотного зв'язку своєрідної диспетчеризації складного психофізіологічного комплексу, що здійснює безперервний процес аналізу-синтезу під час сприймання та відтворення музики" [7, с. 43–49].

Ю. Зільберман наголошує на універсальності музично-теоретичних дисциплін, оскільки вони, на його думку, покликані формувати вміння і навички, які необхідні фахівцю-музиканту для творчої самореалізації, розвивають природжені здібності: інтонаційний слух, метро-ритм, почуття гармонії, форми, тембру та ін. Він визнає, що під час музично-теоретичної підготовки майбутній педагог-музикант здобуває важливі знання про звуковий матеріал, з якого твориться музика. У нього формується і

розвивається музичний слух – звуковисотний, інтонаційний, гармонічний, внутрішній; розвивається почуття ладу, тембру; формуються навички сприйняття і відтворення окремих елементів музичного твору [8, с. 49–57].

Т. Бондаренко зауважує, що творча самостійність є необхідною складовою музично-теоретичної підготовки. Вона виступає як складна навичка, у якій "акумулюються різні аспекти психічної діяльності, теоретичні знання, вміння та навички, сформовані у процесі навчання". Недостатня музично-теоретична підготовка викликає значні труднощі у самореалізації вчителя-музиканта [5, с. 57–69].

У методичних розробках О. Рибалка акцентує увагу на провідній ролі теоретичних дисциплін у вихованні музиканта-професіонала, оскільки саме вони спрямовані на розвиток творчих навичок та умінь, вчать розуміти музичний розвиток як цілісний процес взаємодії на різних рівнях мелодики і ритміки [14, с. 69–74].

В. Крюкова та Г. Левченко визнають, що музично-теоретичні та історичні дисципліни формують у студентів логіку мислення [14, с. 34]. О. Орлова провідну роль музично-теоретичних дисциплін вбачає у вихованні музично-історичного мислення студентів відносно сприймання та оцінки конкретних явищ історичного минулого музичної культури в їх співвідношенні до сучасності, а також історико-інтонаційного відчуття музики та естетичного усвідомлення цього процесу [11].

Висновки. Отже, аналіз наукових досліджень показує, що музично-теоретична підготовка майбутнього вчителя музики спрямована не лише на формування професійних умінь та навичок, а й на розвиток природних здібностей, творчих умінь, музично-історичний світогляд, різні аспекти психічної діяльності, які необхідні фахівцю-музиканту для творчої самостійності.

Література

1. Арзаманов Ф. Теорія музики і виконавство / Ф. Арзаманов // Методика викладання музично-теоретичних і музично-історичних предметів (музична школа – училище – консерваторія) : збірник статей / упоряд. В. Самохвалов. – К. : Муз. Україна, 1983. – 98 с.
2. Арчажникова Л. Г. Профессия – учитель музыки : книга для учителя / Л. Г. Арчажникова. – М. : Просвещение, 1984. – 111 с.
3. Асмус В. Ф. Античная философия : учеб. пособие / В. Ф. Асмус. – Изд. 2-е, доп. – М. : Высшая школа, 1976. – 543 с.
4. Баренбойм Л. А. Музыкальная педагогика и исполнительство / Л. А. Баренбойм. – Ленинград. : Музыка, 1974. – 336 с.
5. Бондаренко Т. Розвиток творчих навичок на уроці гармонії / Т. Бондаренко // Методика викладання музично-теоретичних і музично-історичних предметів (музична школа – училище – консерваторія) : збірник статей / упоряд. В. Самохвалов. – К. : Муз. Україна, 1983. – 98 с.
6. Давыдова Е. В. Методика преподавания сольфеджио : учеб. пособие / Е. В. Давыдова ; ред. текста Е. В. Давыдовой, Ю. Рагс, вступ. статья В. Середы. – 2-е изд. / Е. В. Давыдова – М. : Музыка, 1986. – 160 с.
7. Про використання технічних засобів у музичному навчанні / М. Дяченко // Методика викладання музично-теоретичних і музично-історичних предметів (музична школа – училище – консерваторія) : збірник статей / упоряд. В. Самохвалов. – К. : Муз. Україна, 1983. – 98 с.
8. Зильберман Ю. Методи активізації уроку та самостійних занять з сольфеджио за допомогою технічних засобів навчання / Ю. Зильберман // Методика викладання музично-теоретичних і музично-історичних предметів (музична школа – училище – консерваторія) : збірник статей / упоряд. В. Самохвалов. – К. : Муз. Україна, 1983. – 98 с.
9. Крюкова В. В. Музыкальная педагогика / В. В. Крюкова. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2002. – 288 с.
10. Орлова Е. М. Методические заметки о музыкально-историческом образовании в консерваториях / Е. М. Орлова. – М. : Музыка, 1983. – 62 с.
11. Островский А. Л. Методика теории музыки и сольфеджио / А. Л. Островский. – Л. : Музыка, 1970. – 296 с.
12. Психология музыкальной деятельности: теория и практика : учеб. пособие для студ. муз. фак. высш. пед. учеб. заведений / Д. К. Кинарская, Н. И. Киященко, К. В. Тарасова и др. ; под ред. Г. М. Цыпина. – М. : Издательский центр "Академия", 2003. – 368 с.
13. Пяковский И. Проблемні методи навчання в курсі поліфонії / І. Пяковский // Методика викладання музично-теоретичних і музично-історичних предметів (музична школа – училище – консерваторія) : збірник статей / упоряд. В. Самохвалов. – К. : Муз. Україна, 1983. – 98 с.
14. Рибалка О. Про недоліки в роботі над розвитком ритмо-мелодичного слуху / О. Рибалка // Методика викладання музично-теоретичних і музично-історичних предметів (музична школа – училище – консерваторія) : збірник статей / упоряд. В. Самохвалов. – К. : Муз. Україна, 1983. – 98 с.
15. Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти : навч.-метод. посіб. / О. Я. Ростовський. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. – 640 с.
16. Ростовський О. Я. Методика викладання музики у початковій школі : навч.-метод. посіб. – 2-ге вид., доп. / О. Я. Ростовський. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2001. – 216 с.
17. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в основній школі : навч.-метод. посіб. / О. Я. Ростовський. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2001. – 272 с.